

Uşaq ədəbiyyatı və çağdaş ədəbi proseslər

(əvvəli 13 may tarixli sayımızda)

İranda ilk müasir təlim-təhsil üsullarını tətbiq edən maarif xadimi və "İran maarifinin atası" kimi dəyərləndirilən Mirzə Həsən Rüşdiyyənin XIX əsrin sonlarında böyük çətinliklər bahasına açdığı "Mədrəsəyə-Rüşdiyyə", "Rüşdiyyəyə müzəffəriyyə" adlı yeni tipli məktəblər Səfəvilər dövründən sonra Güney Azərbaycanda ana dilində açılmış və təlim-təhsili Azərbaycan türkcəsində apararıq ilk Azərbaycan məktəbi idi. Və təbii olaraq bu yeni tipli Azərbaycan məktəblərində təhsil alan uşaqların oxuyub yüksək savad almaları üçün ana dilində, türkcə dərslərlərin yaradılması və bədii əsərlərin yazılması zərurətini də doğururdu. M.H.Rüşdiyyə hər kəsdən öncə bu gərəklı işə başlayıb və kiçiyəşli öyrəncilər üçün bir sıra ibrətamiz əsərlər, təmsil və dərsləklər, türk və fars dillərində, ümumilikdə 30-a yaxın kitab çələmə alıb. "Vətən dili" və "Ana dili" kimi dərsləklərlə yanaşı, bir-birindən dəyərli "Bidayətüt-təlim", "Kifayətüt-təlim", "Nəhayətüt-təlim", "Nəsihətüt-təlim", "Təkmilüssərt", "Təhsili-hesab", "Üsuli-əqaid, yaxud ittihadı-bəşər", "Əlifbayaı-sövti", "Əlifbayaı-Rüşdiyyə", "Tarixi-şifahi", "Coğrafiyayaı-şifahi", "Şəriəti-ibtidaı" və b. əsərləri ilə İranda və Güney Azərbaycanda əsl maarifçilik hərəkatının başlanmasına start verib. Elmi-publisistik və ədəbi-bədii xarakter daşıyan həmin əsərlər M.H.Rüşdiyyənin ictimai-siyasi və maarifçilik fəaliyyəti ilə yanaşı, geniş elmi və bədii yaradıcılıqla da məşğul olduğunun təsdiqidir...

M.H.Rüşdiyyənin, daha sonra Cabbar bəy Bağçaban, Haşım Tərlan, Məhəmmədhüseyn Şəhriyar, Səməd Behrəngi, Mərziyyə Üskülü, Əlirza Nabdil Oxtay, Həsən Fərşəf, Rəsul Qədri və digərlərinin bədii irsinin özəlliklərindən biri əsərlərini əsasən sadə dildə, uşaqların anlaya biləcəyi tərzdə yazmalarıdır. Onların məqsədi üz tutduqları mövzuları bədii müstəvidə işləməklə xalqın maariflənməsinə, körpə fidanların gözlərinin açılmasına xidmət etmək idi. Maarifləndirmə işə əhalidə yeniyetmə dövrlərindən başlamalıdır. Güney yazarları bilirdilər və bu gün də o fikirdədirlər ki, uşaqları elmə, təhsilə həvəsləndirmək, savadlı, bilikli vətəndaş kimi yetişdirmək üçün onlarda kitab oxumağa marağ oyatmaq lazımdır. Əgər belə olmasa, uşaqların elmə, təhsilə maraqları itər, mədəni-maarif işlərinə meyil etməzlər. M.H.Rüşdiyyə də bu gərəyi dərinəndən anladığından uşaqların zövqünü oxşa-

ya, onların bəsirət gözünün açılmasına yardımçı ola biləcək əsərlər, hekayələr, duzlu-məzəli şeir və kiçik həcmli təmsillər yazır, böyük sənətkarlıq nümayiş etdirirdi. Kamil pədaqoqun məqsədi o idi ki, uşaqların zehni yorulmasın, uzun mətni oxumaqdan bezməsinlər.

Ədibin ədəbi irsi, didaktik ədəbiyyatın ən gözəl örnəklərindən sayılan təmsilləri o taylı-bu taylı Azərbaycan ədəbiyyatının misilsiz örnəkləridir. Onun alleqorik hekayələri dərin fəlsəfi mənalara ilə diqqət çəkir. Yazıcının uşaqlar üçün yazdığı və "Vətən dili" dərsliyinə də daxil etdiyi həmin hekayələr günümüzədək uşaq ədəbiyyatında öz əhəmiyyətli mövqeyini qoruyub saxlayır. "Aslan və iki öküz", "Tisbağa və dovşan", "Maralın qıçları və buynuzları", "Köpəklər və tülkü", "İki xoruz", "Köpək və qurd", "Köpək və çaylan", "İnsan və aslan", "Şir və siçan", "Dözümsüz aslan" təmsil-hekayələrində böyük pədaqoq insanlara anlatmaq istəyir ki, hər kəs öz əklidiyi biçir. Lovğalıq, təkəbbür, yersiz qürur insana başucalığı gətirən cəhətlər deyil... İnsan həyatı boyunca nələr edirsə, hansı əməlləri həyata keçirirsə, məhz onlar zaman keçdikcə qarşısına çıxır, yaxşı, ya pis əməllərin daşıyıcısı olubsa, elə həmin əməllərlə də qarşılaşır. Təəssüf ki, Mirzə Həsən Rüşdiyyənin "bu qədər zəngin yaradıcılıq irsi olmasına baxmayaraq, əsərləri Quzey Azərbaycanda nəinki ayrıca nəşr olunmamış, hətta antologiyalara belə çox cüzi bir hissəsi salınmışdır. O da acınacaqlı haldır ki, türkçülüyn tarixinə aid bir çox əsərlərdə türklük üçün bu qədər böyük işlər görmüş bu şəxsiyyətin adı belə çəkilməmişdir". Ancaq Güneydə onun açdığı mütərəqqi yolda mətin addımlarla irəliləyən davamçılara yetişdi. Onlar yeni üsullu məktəb açə bilməsələr də, möhtəşəm uşaq ədəbiyyatı örnəkləri yaratdılar. Qeyd edək ki, Güney Azərbaycanda və İranda çağdaş dövr uşaq ədəbiyyatının təməlini M.H.Rüşdiyyənin xələfi - Səməd Behrəngi qoymuş, onun faciəli ölmündən sonra işə bu işi milli siyasi hərəkatda fəal iştirak edən məsləkdaşları Mərziyyə Üskülü Dalğa və Əlirza Nabdil Oxtay birlikdə davam etdirmişlər.

(davamı növbəti saylarımızda)

Esmira FUAD,
filologiya elmləri doktoru.